

Литвин І. М.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

СПЕЦИФІКА УКРАЇНСЬКОГО ЗАКАДРОВОГО ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОГО ХУДОЖНЬОГО ФІЛЬМУ

Статтю присвячено проблемі кіноперекладу, зокрема українському закадровому перекладу англomовного художнього фільму. Тема закадрового перекладу є актуальною з огляду на те, що в Україні доволі активно застосовується цей вид перекладу /озвучування зарубіжних художніх фільмів і телесеріалів українською мовою.

Метою статті є дослідження специфіки українського закадрового перекладу англomовного художнього фільму. Ілюстративним матеріалом слугує оригінальна версія американської комедійної мелодрами режисера Геррі Маршалла «Pretty Woman» («Красуня») та її український войсовер; а також застосовано текстові версії джерельного та перекладного фільму.

Войсовер художнього фільму кваліфікується як вид кіноперекладу, за якого створюється додаткова фонограма фільму мовою перекладу, яка накладається на джерельну так, щоб глядач міг чути і переклад, і оригінальний запис. У кіноперекладі важливою є синхронізація реплік за тривалістю. У войсовері процес синхронізації реплік має свої особливості: перекладна репліка кінодіалогу під час войсоверу починається на долі секунди пізніше оригінальної репліки, а закінчується раніше. Враховуючи цю особливість, а також те, що українські слова зазвичай довші за англійські, потрібне стискування інформації – компресія. Висвітлюються трансформації, які допомагають перекладні репліки вкласти в тайм-коди.

Під час войсоверу перекладний текст синхронізується із зображенням на екрані та рухами персонажів. У статті розглядається передача в закадровому перекладі різної комбінаторики вербального та паравербального компонентів оригінальної версії художнього фільму й аналізуються прийоми досягнення кінетичної синхронізації закадрового перекладу.

Український войсовер зарубіжних художніх фільмів є специфічним мультимодальним видом кіноперекладу – багатоголосим озвученням кінотексту шляхом накладання перекладного аудіозапису на оригінальний з урахуванням синхронізації перекладного вербального компонента із паравербальним і зображенням. Войсовер доносить до глядацької аудиторії художній фільм як витвір кіномистецтва, тож перспективним є вивчення творчості перекладача кіноперекладу.

Ключові слова: аудіовізуальний переклад, войсовер, закадровий переклад, кінопереклад, паравербальні знаки, синхронізація.

Постановка проблеми. Інтеграція сучасної кіноіндустрії, розширення Інтернет простору, стрімкий розвиток цифрових технологій – усі ці процеси сьогодення сприяють розвитку кіноперекладу і водночас створюють передумови для його дослідження. Теоретики та практики кіноперекладу послідовно виокремлюють три його види: субтитрування, дублювання та закадровий переклад (войсовер). При активному вивченні дублювання та субтитрування поза увагою дослідників залишається закадровий переклад, позаяк войсовер як вид кіноперекладу застосовують в небагатьох країнах (Естонії, Латвії, Литві, Польщі). Проте войсовер для перекладу художніх фільмів і телесеріалів доволі активно почав застосовуватися в Україні з 90 років 20 століття: спочатку

як одноголосий закадровий синхронний переклад (голос за кадром), наразі – як підготовлений багатоголосий професійний переклад. Американські культові драми, зняті за творами Стівена Кінга, «Втеча із Шоушенка» (англ. «The Shawshank Redemption») і «Зелена миля» (англ. «The Green Mile»); трагедійний фільм «Форест Гамп» (англ. «Forrest Gump»), поставлений за романом Вінстона Грема; кінотрилогію «Володар пернів» (англ. «The Lord of the Rings»), різдвяну комедію «Один удома» (англ. «Home Alone») глядацька аудиторія мала змогу дивитися українською саме в закадровому перекладі. Тож тема українського закадрового перекладу (войсоверу) англomовного художнього фільму наразі є актуальною й перспективною для розгляду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аудіовізуальний переклад – термін, яким позначають переклад (переозвучення) різноманітного за жанром мультимедійного продукту: художніх (ігрових) й анімаційних фільмів, документального кіно, телесеріалів, випусків новин, телешоу, відеороликів, комп'ютерних програм, відеоігор, театральних вистав тощо. У дослідженні послуговуємося вужчим терміном – кінопереклад – на позначення міжмовної передачі (переозвучення) телесеріалів, художніх й анімаційних фільмів. Кінопереклад активно вивчається, починаючи із 80-тих років минулого століття. У колах теоретиків і практиків аудіовізуального перекладу добре відомі праці Гунілли Андерман, Дірка Делабастіта, Іва Гамб'є, Генріка Готтліба, Хорхе Діаз Синтаза, Пілар Ореро, Маріо Паолініеллі, Аліне Ремал, Сабін Браун, Майкла Кроніна, Марії Фредді й ін. До питань кіноперекладу звертаються у своїх працях і вітчизняні перекладознавці: Тетяна Лук'янова описує стратегії адаптації в англо-українському кіноперекладі; Володимир Конкульовський вивчає питання кінотексту; Артур Гудманян, Юлія Плетенецька досліджують лексичні та синтаксичні проблеми кіноперекладу; Костянтин Дубовий аналізує помилки у закадровому перекладі художнього фільму; Наталія Бідасюк й Ігор Кучман висвітлюють проблеми синхронного аудіовізуального перекладу. Дисертаційне дослідження Наталії Бухольц присвячено відтворення ідіолекту персонажів анімаційних фільмів; Оксани Полякової – прийомам добору ліпсінк-відповідника в українському дубляжі англійських анімаційних фільмів; Анастасії Мельник – лінгвокультурним особливостям перекладу сучасних анімаційних фільмів.

Постановка завдання. Мета статті – аналіз особливостей українського войсоверу як специфічного виду кіноперекладу. Зокрема аналізуємо прийоми синхронізації перекладного тексту із вербальними, паравербальними компонентами і відеорядом оригінальної версії. Ілюстративним матеріалом дослідження слугує оригінальна версія американської комедійної мелодрами режисера Геррі Маршалла «Pretty Woman» («Красуня»), знята за сценарієм Дж. О. Лоутона, та її український войсовер; а також застосовано текстові версії джерельного та перекладного фільму.

Виклад основного матеріалу. Не виникає сумніву, що кінопереклад – це особливий вид перекладу (озвучення / переозвучення), який відрізняється від інформативного й художнього, та не є чисто усним чи письмовим за формою. Специфічним, перш за все, є об'єкт перекладу – кінотекст.

Дірк Делабастіта характеризує фільм як особливий тип комунікації, в якому одночасно задіяні як зорові, так і слухові органи, адже глядачі візуально сприймають зображення на екрані, яке супроводжується звуковою доріжкою [5, с. 2]. Тож інформація кінотексту сприймається двома каналами: аудіальним і візуальним (слуховим і зоровим); а також інформація фільму передається різними типами знаків: вербальними та невербальними. Дірк Делабастіта поділяє їх на аудіо-вербальні (діалоги, монологи, пісні тощо), аудіо-невербальні (різні звуки та шуми, музичний супровід (саундтрек)), візуально-вербальні (різні написи: афіші, реклами, листи), візуально-невербальні знаки (жести, міміка) [5, с. 2]. Крім того, вербальні знаки можуть бути усними (діалоги, монологи, пісні) та письмовими (графічними: тексти листів, записок, чатів; афіші, вивіски тощо). Між цими знаками установлюється тісний зв'язок, а їх поєднання утворює кінотекст, який перекладається.

Закадровий переклад художнього фільму, або войсовер – вид озвучування, за якого створюється додаткова фонограма фільму мовою перекладу, яка накладається на оригінальну так, що глядач чує і переклад, і оригінальний запис. Для кожного виду кіноперекладу важливими є певні види синхронії (термін *synchronization* увів Іштван Фодор для характеристики дубльованого перекладу, визначивши його як «новий звуковий запис тексту фільму, перекладеного на мову країни, в якій він буде демонструватися» [6, с. 21]). Під час войсоверу, як і під час дубляжу та субтитрування, перекладний текст синхронізується із зображенням і рухами персонажів. Зокрема на цьому аспекті акцентує Пілар Ореро: «Закадровий переклад вимагає високого рівня синхронізації, оскільки він має бути добре узгодженим із рухами персонажів і зображенням на екрані» [2, с. 128; 8].

Узгодження тексту перекладу із рухами персонажів К. Вітмен-Лінсен називає кінетичною синхронією [2, с. 128]. Рухи персонажів – паравербальні засоби – «супровідні для вербального мовлення невербальні знаки інших семіотичних систем» [1, с. 128] – як складники комунікативної ситуації – надважливі в кінодіалозі. У цій статті застосовуємо класифікації кінем і комбінаторики вербального та паравербального компонентів, запропоновані Оленою Селівановою [1, с. 128–129]. Паравербальні засоби в художньому фільмі виконують низку функцій: уточнюють, доповнюють вербальну складову кінодіалогу, надають йому емотивності й експресивності. Тож перекладені репліки мають синхронізуватися

із паравербальними знаками – кінемами (термін Р. Бердвістела): мануальними (жестами); мімічними (усмішкою, посмішкою, рухами брів, очей тощо), пантомімічними (рухами тіла, голови, ходюю, поставою тощо); ситуаційно-конфігураційними (поглядом, загальною поведінкою). Для якісного закадрового озвучення також важливі фонаційні кінеми: тембр, тон, мелодика мовлення акторів закадрового озвучення. Зазначимо, що специфіка українського професійного войсоверу полягає в тому, що це багатоголосий закадровий переклад: кожного персонажа, як правило, озвучує окремий актор. Завдання перекладача й укладника тексту в кадр (за наявності останнього) – «відчути» та правильно передати комбінаторику вербального та паравербального компонентів оригінальної версії фільму, адже така комбінаторика неоднозначна: це і повторення вербальних знаків паравербальними; і повна заміна вербальних компонентів паравербальними; а також протиставлення, доповнення, акцентування тощо.

Так, наприклад, доволі точний український закадровий переклад кінодіалогу мелодрами «Pretty Woman» («Красуня») легко передає комбінаторику *акцентування* – підвищення уваги до репліки персонажа за рахунок виразного жесту, різкого повороту голови, підвищення голосу, який в останній репліці переходить в крик:

Edward: *Now get out of here!* // Едвард: *Геть звідси! Забирайся!*

Edward: *Get out!!!* // Едвард: *Геть!!!*

У наступному кінодіалозі вербальне мовлення героїні доповнює її жест:

Vivian: *Well!* // Вів'єн: *Привіт!*

Edward: *Good morning!* // Едвард: *Доброго ранку!*

Vivian: **Red** // Вів'єн: **Я руда (показує жестом на волосся)**

Edward: *Better* // Едвард: **Воно і ліпше.**

Для передачі комбінаторики *доповнення* вербального компонента паравербальним вдало додано в перекладі особовий займенник **я**, а в репліці-відповіді – анафоричний елемент *воно*, що призвело до гармонійного звучання кінодіалогу українською.

В українському войсовері відтворено комбінаторику *субституції*, коли вербальна репліка-відповідь персонажа в кінодіалозі відсутня, а її повністю заміняє невербальна реакція:

Edward: *What's your name?* // Едвард: *Як тебе зовуть?*

Vivian: *What do you want it to be ?* // Вів'єн: *А як би тобі хотілось?*

Edward: ... **погляд із докором, посмішка, рух голови.**

Vivian: *Vivian. My name is Vivian* // Вів'єн: *Вів'єн. Мене звали Вів'єн.*

На пусте, награно кокетливе запитання героїні кінострічки герой відповідає виразним поглядом із докором, іронічною посмішкою. І діалог продовжується поспішною (вербальною) реплікою героїні. Повні лексичні відповідники й еквівалентні синтаксичні структури вербальних реплік закадрового перекладу мелодрами Геррі Маршалла відповідають кінемам персонажів.

Вербальні репліки в українському войсовері часто зазнають помітних трансформацій: так, персонаж «відмикає» двері готельного номера картою, що йому не відразу вдається:

Edward: [Sighs] *Oh, I miss keys* // Едвард: [Зітхає] *О, ці нові ключі!*

Репліка в перекладі зазнає трансформації на лексичному і синтаксичному рівнях, проте вона повністю відповідає ситуації в кадрі, кінемам персонажа – синхронізується із зображенням.

У репліках героїв фільму Геррі Маршалла «Pretty Woman» багато іронії, натяків, які вдало передаються і в оригінальній версії, і в українському войсовері шляхом комбінаторики *протиставлення* вербальних і паравербальних знаків:

Vivian: *Real genuine guy. Who is he?* // Вів'єн: *Який милий чоловік! Хто це?* (персонаж, про якого говорить героїня, викликає у неї негативні емоції).

Edward: *He's my lawyer. He's all right* // Едвард: *Мій адвокат. Він непоганий.*

Vivian: *You could freeze ice on his wife's ass* // Вів'єн: *Його дружина теж чудова жінка.*

Edward: *Maybe we'll try that later* // Едвард: *Про неї пізніше.*

Перша репліка *Real genuine guy* трансформується в перекладі на лексичному рівні *Який милий чоловік!*, але іронія зберігається, яка передається комбінаторикою протиставлення. В оригінальній версії репліка *You could freeze ice on his wife's ass* виражає негативні емоції героїні, що співпадає з її виразом обличчя (комбінаторика *повторення*), а ось в українському перекладі ця фраза повністю змінюється і будується на іронії на кшталт першої: *Його дружина теж чудова жінка* (змінюється комбінаторика вербального і паравербального компонентів, проте не суперечить ситуації фільму). Крім того, таким чином вирішилась проблема перекладу ненормативної лексики. На жаль, втрачається гумор оригінальної репліки-відповіді героя *Maybe we'll try that later* в її українському перекладі. Таким чином, відтворення в кінопе-

рекладі комбінаторики вербального компоненту із паравербальним і зображенням на екрані – це можливості для варіантів перекладацької інтерпретації, а також цікавий матеріал для вивчення творчості перекладача.

У кіноперекладі важливою є синхронізація реплік за тривалістю. У войсовері процес синхронізації реплік має свої особливості: перекладна репліка кінодіалогу під час войсоверу починається на долі секунди пізніше оригінальної репліки, а закінчується раніше: пор. тайм-коди:

00:01:32 – 00:01:35

Edward: *Now is as good a time as any.*

Jessica: *That's fine with me, Edward. Good-bye.*

00:01:33 – 00:01:36

Едвард: *Можемо і зараз вирішити.*

Джесіка: *Гаразд. До побачення.*

Щоб вкластися в тайм-коди за правилами войсоверу, у другій репліці кінодіалогу *That's fine with me, Edward* вилучено звертання та поширене речення замінено стверджувальним реченням-словом *Гаразд*. У цьому ж діалозі ідіому *as good a time as any* замінено в перекладі нефразеологічним виразом *можемо і зараз вирішити* (пор.: *as good a time / place etc as any* – «used to say that although a time etc is not perfect, there will probably not be a better one» [7]).

Оскільки в українському войсовері перекладна репліка починається пізніше оригінальної, а закінчується раніше, до того ж українські слова зазвичай довші за англійські, потрібне стискування інформації – компресія:

00:01:12 – 00:01:15

Edward: *I see.*

Jessica: *I have my own life too, you know, Edward.*

00:01:13 – 00:01:15

Едвард: *Зрозуміло.*

Джесіка: *У мене є своє життя.*

Ущільнюючи (скорочуючи) текст, перекладачі доволі часто жертвують вставними конструкціями, які додають суб'єктивної модальності репліці, але істотно не впливають на денотативну інформацію. У цьому фрагменті перекладної версії мелодрами Геррі Маршалла «Pretty Woman» вилучено вставну конструкцію *you know* – звернення до співбесідника для привертання (активізації) уваги – і звертання *Edward*.

Для вкладання репліки в кадр вдалися до низки трансформацій на різних мовних / мовленнєвих рівнях в наступному фрагменті перекладу:

Jessica: *But you never give me any notice. You just think I'm at your **beck and call!*** // Джесіка: *Треба попереджати. Я у тебе не на побігеньках!*

Заперечна конструкція *But you never give me any notice* замінюється коротшою стверджувальною *Треба попереджати*; при цьому змінюється тип простого речення із двоскладового на односкладове безособове. Ідіому *at someone's beck and call* – «always willing and able to do whatever someone asks» [4] – вдало перекладено українським сталим виразом *на побігеньках бути (служити і т. ін.)*, який має значення: «Перебувати у залежному становищі, виконуючи чий-небудь незначні, дрібні доручення, роблячи послуги комусь» [3], що функціонує із заперечною часткою *не*, яка сприяє заміні стверджувального речення заперечним. Заміна заперечного речення стверджувальним, вилучення вставної конструкції *You just think*, заперечна частка *не* перед ідіомою дещо змінюють загальну інтонація репліки (вона стає категоричнішою), проте загалом сенс кінодіалогу не змінюється.

Переваги закадрового перекладу вбачають в тому, що він доносить до глядача художній фільм як витвір мистецтва: глядач чує голос актора оригінальної версії (його тембр, тон, інтонацію тощо). Специфічним моментом українського войсоверу мелодрами Геррі Маршалла «Pretty Woman» є можливість використання в одній репліці двох доріжок, в новому озвученні в репліці звучать голоси акторки оригінальної версії й акторки войсоверу: вигуки, що стоять на початку репліки, зберігаються в оригінальному звучанні (не перекладаються), оригінальну фонограму для цього вмикають гучніше, це передає (зберігає) емоційну насиченість джерельної версії. Так, героїня в захваті від дорогого інтер'єру готелю, в якому ніколи не була, вигукує:

Vivian: – *Wow! // – Wow!*

Edward: [Chuckles] – *It's all right* // Едвард: – *Усе гаразд!*

Позитивні емоції героїні передає вигук оригінальної версії і в такому кадрі: Vivian: – *Wow! Great view! // Вів'єн: Wow! Красивий шикарний!*

Войсовер, на противагу дубляжу, характеризується як точний переклад із вищим рівнем еквівалентності щодо передачі змісту кінодіалогів. Проте повна заміна репліки чи всього діалогу можлива і в закадровому перекладі:

Edward: [Laughs] – *Have you ever driven a Lotus? // – Ти водила Лотос?*

Vivian: – *No* // Вів'єн: – *Ні.*

Edward: – *You're gonna start right now* // Едвард: – *Зараз почнеш.*

Vivian: – *You're joking?* // Вів'єн: – *Смієшся?*

Edward: – *No. It's the only way I can get you off my goat* // Едвард: – *І припини знущатися.*

Героїня фільму сіла на пальто, яке лежало на сидінні автомобіля, – на екрані цього не видно, тому коротка репліка перекладу *І припиниш знущатися*, хоча й немає нічого спільного з оригінальною, гармонійно вписується як в ситуацію, так і в тайм-коди.

Висновки дослідження і перспективи. Український войсовер зарубіжних художніх фільмів – спе-

цифічний полімодальний вид кіноперекладу – українське багатоголосе озвучення кінотексту шляхом накладання оригінального аудіозапису перекладного, що має високий рівень синхронізації із зображенням на екрані, а також рухами та голосами персонажів. Войсовер доносить до глядацької аудиторії фільм як витвір кіномистецтва, тож перспективу вбачаємо у вивченні творчості перекладача кіноперекладу.

Список літератури:

1. Селіванова О. О. Теорія мовної комунікації. Черкаси: Видавництво Чабаненко Ю. А., 2011. 350 с.
2. Сінтас, Д. Х., Ореро, П. Закадровий переклад та дублювання. *Енциклопедія перекладознавства* : у 4 т. Т. 1 : [пер. з англ. за ред.: Іва Гамб'є та Люка ван Дорслара; за заг. ред.: О. А. Кальниченка та Л. М. Черноватого]. Вінниця : Нова Книга, 2020. С. 120–126.
3. Фразеологічний словник української мови. URL: <https://slovnyk.me/dict/phraseology/побігеньки> (дата звернення: 21.02.2024).
4. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/uk/dictionary/english/at-beck-and-call> (дата звернення: 21.02.2024).
5. Delabastita, D. Translation and Mass-Communication: Film and T.V. Translation as Evidence of Cultural Dynamics. *Babel*. Volume 35. Issue 4. 1989. P. 193–218. DOI: 10.1075/babel.35.4.02del
6. Fodor, I. Film Dubbing: Phonetic, Semiotic, Esthetic and Psychological Aspects. Hamburg: Buske. 1976.
7. Longman Dictionary. URL: <https://www.ldoceonline.com/dictionary/> (дата звернення: 21.02.2024).
8. Orero, P. Voice-over in Audiovisual Translation. *Audiovisual translation: Language transfer on screen*. London: Palgrave Macmillan UK. 2009. P. 130–139. DOI: 10.1057/9780230234581_10

Lytvyn I. M. SPECIFICS OF UKRAINIAN VOICE-OVER TRANSLATION OF AN ENGLISH-LANGUAGE FEATURE FILM

The article is devoted to the problem of film translation, in particular, Ukrainian voice-over translation of an English-language feature film. The topic of voiceover translation is relevant considering the fact that this type of translation of foreign feature films and TV series into Ukrainian is actively used in Ukraine.

The purpose of the article is to study the specifics of Ukrainian voiceover translation of an English-language feature film. The illustrative material is the original version of the American comedy melodrama "Pretty Woman" directed by Garry Marshall and its Ukrainian voiceover; the text versions of the source and translated films are also used.

Voice-over of a feature film is defined as a type of audiovisual translation. An additional soundtrack of the film in the target language is created and superimposed on the source language so that the viewer can hear both the translation and the original recording. In film translation, it is important to synchronize the duration of the lines. The process of synchronizing lines has its own peculiarities in voiceover: the translated line of a film dialogue during voiceover starts a fraction of a second later than the original line and it ends earlier. Considering this peculiarity, as well as the fact that Ukrainian words are usually longer than English words, information compression is required. Transformations that help translated lines fit into time codes are described in the article.

During voice-over the translated text is synchronized with the image on the screen and the movements of the characters. The article deals with the transfer of various combinatorics of verbal and paraverbal components of the original version of a feature film in voice-over translation and analyzes the methods of achieving kinetic synchronization of voice-over translation.

Ukrainian voice-over of foreign feature films is a specific multimodal and polysemiotic type of film translation – a re-voicing of a film text by overlaying the translated audio recording on the original one. Voice-over conveys a feature film to the audience as a work of cinematic art, so it is promising to study the work of a film translator.

Key words: audiovisual translation, voice-over, film translation, paraverbal components, synchronization.